

הרב אריה כץ

טיפול פוריות לאבל היושב שבעה

תוכן העניינים:

השאלה
התשובה

- א. הגדרת הטיפול כדבר האבד
- ב. חיוב האבלות ואיסור תשמיש המיטה
- ג. מתן זרע בתשמיש מול מתן זרע ביד
- ד. טבילה בימי אבלות

שאלה*:

זוג שהתחיל טיפולי פוריות, ולקראת היום הקובע להזרעה או לשאיבת ביציות, נפטר ל"ע אחד משבעת קרוביו של הבעל או האישה, כך שיום הטיפול יצא בשבעת ימי האבלות, האם עליהם לוותר על הטיפול, או שניתן לבצעו? באם כן – האם יתן הבעל את הזרע בצורה של יחסי אישות, או שעדיף שיעשה זאת בעצמו? במידה והאישה לא הספיקה לטבול לפני הפטירה, האם תטבול באמצע השבעה, או שעדיף שהטיפול יתבצע לפני טבילה?

תשובה:

א. הגדרת הטיפול כדבר האבד

לפני שנתחיל בדיון האם וכיצד ניתן להמשיך בטיפול, נראה האם יש מקום ככלל לדון להקל באיסורי האבלות לצורך טיפולי הפוריות. מצד קיום מצוות פריה ורבייה בודאי שאין להקל, שכן ניתן יהיה לקיימה לאחר תום שבעת ימי האבלות, וכפי שלא מצאנו חילוק באיסור התשמיש (שיבואר לקמן) בין מי שקיים פריה ורבייה ומי שלא קיים. אמנם, כאן מדובר במקרה בו האישה עברה הכנה הורמונאלית, ואי קיום הטיפול בחודש זה משמעותו נתינת התרופות לשוא**.

ביו"ד סימן שפ מונה המחבר את איסורי האבלות, ובראשם איסור מלאכה. לגבי מלאכת דבר האבד נחלקו המחבר (סעיף ד) והרמ"א (סעיף ה) האם ניתן להתיר. לדעת המחבר אסור בכל מקרה על ידי עצמו, ולדעת הרמ"א במקרה בו אין אפשרות לעשות ע"י אחרים מותר לאחר ג' ימים, ואפילו לפני כן במקום הפסד מרובה.

* נשאלה ע"י כמה אבלים וע"י רבנים שנוקקו לה.

** בחלק מן המקרים יש בעצם הטיפול גם סכנה לאשה, ואם הטיפול היה לשוא, האשה תצטרך להסתכן פעם נוספת. וראה עוד להלן.

בנידון דידן, ויתור על הטיפול משמעותו (מעבר להפסד הכספי של לקיחת תרופות לשוא) הפסד הגוף, שכן האישה לקחה תרופות והורמונים המשפיעים על מצבה הבריאותי לשוא, ואם בהפסד כספי הקלו באיסורי האבלות, הרי שבודאי שיש לשקול במקרה של הפסד הגוף את הדברים היטב, ולא למהר ולאבד את הטיפול שהושקעו בו כוחות גוף ונפש, ונראה שהדבר תלוי בשיקול דעתו של הפוסק, עד כמה מדובר כאן בהפסד ממשי במקרה של הפסקת הטיפול באמצע, זאת על פי הנתונים הקיימים: אלו תרופות לקחה האישה ובמשך כמה ימים, גילה, מספר הטיפולים שעברה עד היום וכו'.

למעשה, בחשוון תשס"ט שאלנו במכון פוע"ה מספר פוסקים חשובים, האם יש מקום להקל באיסורי האבלות לצורך טיפולי פוריות במצבים מסוימים, ולהחשיב זאת כדבר האבד. התשובות שנמסרו לנו (בכתב) התחלקו לשתיים: הרב שלמה דיכובסקי¹, הרב מאיר מאזוז² והרב אביגדר נבנצל³ הסכימו להתיר במצבים מסוימים את הטיפול גם בזמן השבעה. הרב שמאי גרוס⁴, הרב יצחק זילברשטיין⁵, הרב דב ליאור⁶ והרב שלמה משה עמר כתבו שאין להתיר בכל מקרה טיפולי פוריות הכוללים הוצאת זרע בזמן השבעה. התשובות המלאות של הפוסקים הנ"ל מובאות להלן בנספח למאמר זה.

ב. חיוב האבלות ואיסור תשמיש המיטה

הנה, כבר כתבו הפוסקים⁷, שכאשר יש להתיר מתן זרע לצורך טיפולי פוריות, הדרך המועדפת מבחינה הלכתית הינה באמצעות תשמיש על ידי קונדום מיוחד, ואילו בצורה של מתן זרע ביד, יש שאסרו זאת⁸. דא עקא, שבימי אבלות נאסר תשמיש המיטה. הגמרא במועד קטן (כד ע"א) מביאה איסור זה, כאשר לפי אחת הדעות המובאות בגמרא שם, אבל ששימש מיטתו בימי השבעה חייב מיתה.

באבל רבתי (פ"א ה"ג) מובא: "אבל אסור לשמש מיטתו בימי אבלו, מעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ושמתו חזירים את גוייתו".

1. דווקא מיום שלישי ואילך לאבלות.
2. דווקא כשהאישה אבלה, אך לא כשהבעל אבל.
3. התיר בשעת הרחק בכל מצב.
4. עיין לקמן, שדנו בדבריו.
5. מדבריו נראה, שלשיטת המתירות בשעת הצורך מתן זרע בידיים לצורך טיפולי פוריות, יש מקום להתיר גם במקרה של אבלות, אולם הוא חושש לשיטת האוסרים זאת מדאורייתא מחשש של "לא תנאף". לקמן הבאנו שלדעת פוסקים רבים ניתן להקל במתן זרע בידיים, כשאין אפשרות אחרת למתן הזרע.
6. תשובה זו התבססה על פסיקה כללית של הרב ליאור, לפיה טיפולי פוריות לא מגדירים את בני הזוג כחולים שאין בהם סכנה, בניגוד לדעת הפוסקים המקובלת. עיין בהע' 9 ובהפניה שם.
7. ראה בתשובתנו על בדיקת PCT מול בדיקת כוסית (בהכנה לדפוס).
8. ראה נשמת אברהם חלק ג (אבן העזר) כג, וראה מ. הלפרין, רפואה מציאות והלכה (מכון שליונגר, ירושלים תשע"ב) סימן כה, פרק א, אותיות ה-ו. -- העורך.

השולחן ערוך פוסק להלכה (יורה דעה סימן שפג סעיף א) את איסור התשמיש, אך בבית יוסף (שם) הוא נשאר בצ"ע על הטור הכותב שאבל ששימש מיטתו חייב מיתה, שכן כאמור הגמרא דחתה את הדעה הזו.

על כל פנים, האיסור עומד בתוקף, אולם עדיין יש לדון אם איסור זה מדאורייתא או מדרבנן, שכן אם מדובר באיסור דרבנן, יתכן ויהיה מקום להקל בו יותר.

הטור ביורה דעה סימן שצח מביא שיש מחלוקת בדבר איסור האבלות, י"א שהוא מדרבנן, וי"א שיום ראשון של האבלות, אם הוא יום מיתה וקבורה הוי דאורייתא.

להלכה הביא השו"ע את הדעה שיום ראשון הוי דאורייתא בתור סתם, ובתור י"א הביא את הדעה שכל האבלות מדרבנן. לעומת זאת, הרמ"א בסימן שצט (סעיף יג) כתב, שאיסורי האבלות הם מדרבנן גם ביום מיתה וקבורה, ולכן לא מתאבלים כלל ביום טוב שני של גלויות, אף על פי שגם הוא מדרבנן, וכן פסק הש"ך (סימן שצח ס"ק ב). אמנם בשו"ת משכנות יעקב יו"ד סימן עה האריך להביא ראיות לשיטה שאבלות יום ראשון היא מדאורייתא.

על כל פנים, מעבר ליום הראשון של האבלות, לכו"ע האיסור הינו מדרבנן, ויש מקום לדון האם יש להתיר איסור זה לצורך הטיפול, על כל פנים כאשר האישה כבר עברה הכנה הורמונאלית, וויתור על הטיפול פירושו שהכינו וסיכנו אישה זו לשווא. במצב כזה, יתכן שיש להגדיר את הזוג כחולה שאין בו סכנה⁹, ולהתיר לשם כך איסור דרבנן.

ג. מתן זרע בתשמיש מול מתן זרע ביד

אמנם יש לדון, שבאופן כזה יהיה עדיף לתת זרע ביד, מאשר לעבור על איסור דרבנן, שכן לדעת הפוסקים¹⁰ הסוברים, שאין במתן זרע לצורך טיפולים איסור של הוצאת זרע לבטלה, כיוון שהזרע ניתן לצורכי פריה ורביה, גם אם אין זה כדרך תשמיש יהיה מותר לתת את הזרע, כמו שמשמע מדברי השאלת יעב"ץ (ח"א סימן מג) שמוותר להשחית זרע לצורך מצווה, וכן כתב במפורש בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן כד), שאף שדרך תשמיש עדיף, היכן שלא ניתן להוציא זרע בגרמא, ניתן להוציא אפילו בידיים.

גם מדברי פוסקי זמנינו, אשר דנו בשאלת היתר הזרעה לפני טבילה, ניתן להוכיח כך, שכן הן המתירים (שו"ת מנחת שלמה תנינא סימן קכד, שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן נ, שו"ת יביע אומר ח"ב אה"ע סימן א וח"ח אה"ע סימן כא) והן

9. בעניין הגדרת זוג העובר טיפולי פוריות כחולים שאין בהם סכנה, עיין בהרחבה במאמרו של הרב גדעון וייצמן, "המעמד ההלכתי של זוג עם בעיות פוריות", **חומין כג**, עמ' 223-230.
10. שהם רובם הגדול של הפוסקים, עיין על כך במאמרנו "בעיות פוריות כעילה לגירושין", **חומין ל**, עמ' 245-255, ובעיקר בהע' 8 שם.

האוסרים (שו"ת מהרש"ם ח"ג סימן רסח, שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן צז) דנו בדבר מצד הבעיה של נתינת הזרע בגוף האישה לפני טבילתה, ולא מצד שאלת מתן הזרע, ואם כן מוכח שלשיטתם, אף אם יש עדיפות במתן זרע בצורה של תשמיש, כשלא ניתן הדבר אין איסור בנתינת הזרע באופן אחר.

שונה היא שיטתו של האגרות משה (אה"ע ח"ב סימן יח) הסובר בדיוק

ההפך:

"אבל כפי ששמע הוי הנידון לזלף זרע הבעל לתוך בטנה שלא בתשמיש אלא ע"י שפופרת שעושין הרופאים, אין צורך לטבילה בזה כי איסור וכת דנדה הוא רק ע"י תשמיש דביאה ואם תתעבר מזרע הבעל בנדתה ע"י הזילוף שהוא כאמבטי שאיתא בגמ' אין שום פגם על הולד... אבל מה שעומד נגד עשיית זה למעשה הוא איך להוציא הזרע מהבעל, שאף שהוא בשביל להוליד בנים שמסתבר שאין בזה משום איסור הוצאת זרע לבטלה... אבל הא משם חזינן שלמשמש האבר בידים ולהוציא זרע אסור... ובארתי שהוא מצד שבמשמוש הידים באבר יש עוד איסור לא תנאף ביד דתנא דבי ר' ישמעאל בנדה דף י"ג שאיסור זה לא הותר בשביל פו"ר כמו שלא הותר ניאוף ממש ולכן אסור ע"י משמוש הידים... יצטרך לעשות כאביי שהוא בהרהור באשתו כמו שרוצה לבועלה ורשאי להסתכל בה בכוונה ליהנות במקומות שמותר באשתו נדה ולהשתדל שיתאוה לתשמיש עד שיתקשה אברו מזה בלא נגיעה ואז יכניס אברו בכלי זכוכית שיצא לשם הזרע. ויש אנשים שלא יועיל להם זה אבל רוב אנשים מועיל להם ההרהור להוציא זרע בפרט בזמננו".

אם כן, לשיטה זו אין אפשרות כלל להוציא זרע בידים, משום שיש בזה איסור נוסף של "לא תנאף" שאינו תלוי כלל בשאלה לשם מה ניתן הזרע. אמנם האגרות משה נתן עצה להוציא זרע על ידי הרהור, אולם אנשים רבים אינם מצליחים להוציא זרע באופן זה, ונמצא שלדירו יש במתן הזרע ביד איסור דאורייתא, ואם כן אף אם נתיר מתן הזרע בימי האבלות, יהיה זה באמצעות תשמיש שהוא איסור דרבנן.

אך יותר נראה, שכיוון שלדעת הפוסקים הנזכרים לעיל, אין איסור לתת זרע גם ביד לצורך פריה ורביה כאשר לא ניתן לתיתו באופן אחר, אם כן עדיף לעשות דבר שאינו מוגדר כאיסור בשעת צורך זה, מאשר לתת זרע בדרך של תשמיש שהוא לכולי עלמא איסור, גם אם היה מקום לדון אם ניתן לדחות איסור זה לצורך קיום מצוות פריה ורביה, שכן יש לחלק בין דבר שנחשב להיתר בשעת הצורך, שעדיף על איסור שנדחה בשעת הצורך¹¹.

11. אמנם הפוסקים שהבאנו לעיל שכתבו להתיר טיפולי פוריות באבלות, כתבו שעדיף לעשות זאת בצורה של תשמיש ולא במתן זרע בידים, אך לענ"ד הסיבה לכך הייתה שהם חששו לשיטת האגרות משה (וכפי שכתב במפורש הרב מזוז במכתבו), וכפי שכתבנו בגוף הדברים, פוסקים רבים שדנו בדבר והסכימו להתיר טיפולי פוריות, לא התנו זאת בכך

לכן נראה, שבשעת האבלות יש מקום להתיר לתת זרע שלא באמצעות תשמיש, כאשר מדובר באישה שכבר עברה הכנה הורמונאלית, והדבר תלוי לפי ראות עיני המורה בצורך המדובר.

ואף שיש לדון שאם מדובר בבעל אבל, הרי הוא נהנה מנתינת הזרע גם ללא תשמיש, ויתכן שלדידו זה נכלל בחלק מהאיסור של תשמיש המיטה בימי האבלות, וכך כתב לנו במכתבו הרב שמאי גרוס, אולם לכאורה קשה לחדש חומרא כזו מדעתנו, כאשר מה שנזכר לאיסור זה תשמיש המיטה, וכמו שיש איסור בהעראה בעלמא ללא נתינת זרע (שזהו תמיד האיסור הקיים בכל איסורי תשמיש), כך נתינת זרע ללא העראה לא תהיה אסורה. ואם כי בודאי זהו דבר שאינו ראוי, הרי מדובר כאן במציאות שיש צורך בדבר למען קיום מצוות פריה ורביה, והאישה כבר עברה את הטיפול המכין, ולכן נראה שבשעת הדחק אין להחמיר בדבר זה.

הרב גרוס הוכיח שנתינת זרע הרי היא כתשמיש לאיסור מדברי הגמרא ביומא (פח ע"א):

"תנא דבי רבי ישמעאל: הרואה קרי ביום הכפורים – ידאג כל השנה כולה, ואם עלתה לו שנה – מובטח לו שהוא בן העולם הבא. אמר רב נחמן בר יצחק: תדע, שכל העולם כולו רעב והוא שבע".

ומסביר רש"י (שם ד"ה תדע), שהכוונה לכך שכל העולם רעב מתשמיש והוא שבע, ואם כן יש להשוות הוצאת זרע לתשמיש לעינוי.

אך לענ"ד נראה, שאין כאן השוואה גמורה, שהרי אם לא מת, אומרת הגמרא שמובטח לו שהוא בן העולם הבא, ומפרשים המהרש"א בחידושי אגדות והשפת אמת על הגמרא שם, שבאופן כזה ראיית הקרי היא סימן טוב (ולא שהכוונה שאם למרות שראה קרי לא מת – זכויותיו הגנו עליו), ואם ראיית הקרי היא חלק מאיסורי יום הכיפורים ממש, איך יתכן שהראו לו משמים סימן טוב בדבר איסור, גם אם היה זה באונס? לכן לכאורה אין מכאן הוכחה.

הוספת העורך: פשט דברי חז"ל כפי שמסביר רש"י, איננו בהכרח שהוא שבע בגלל ההנאה. שהרי בחלק מהמקרים הרואה קרי בשנתו לא מרגיש דבר. אולם עצם הפליטה גורם לכך שבמשך היום הסמוך אליה הוא פחות יסבול מעינוי עקב איסור התשמיש.

ולכן מבחינה זו, כל העולם "רעב" והוא "שבע". ואם כן אין מכאן ראייה שאיסור הנאת הפליטה ללא תשמיש זהה לאיסור התשמיש עצמו.

שהדבר יעשה בצורה של תשמיש, ועיין לקמן, שהצענו דרך שגם לשיטת האגרות משה יהיה ניתן לתת את הזרע בדרך של היתר, ויתכן ובאופן כזה גם האוסרים יתירו. ועיין עוד ב**נשמת אברהם** סימן כג ס"ק ב שהביא משיטות האחרונים בנושא.

למעשה, מו"ר הראשל"צ הרב מרדכי אליהו זצ"ל הורה לנו בעל פה במצב כזה, שניתן להתיר את הטיפול בשעת הדחק, ובצורה של נתינת הזרע לבד ולא בדרך של חיי אישות.

עוד יש לדון בשאלה, האם מי שלא יכול להוציא זרע בהרהור בעלמא, אבל באמצעות חיבוק ונישוק יגיע להוצאת זרע ללא תשמיש וללא צורך להוציא זרע ביד, שאולי הדבר עדיף, שכן לדעת האגרות משה לא יהיה כאן איסור דאורייתא, ואילו בעניין איסורי האבלות, איסור חיבוק ונישוק הינו חומרא בעלמא, ונבאר הדברים:

מהגמרא (כתובות ד ע"ב) עולה, שאע"פ שאישה נידה אינה רשאית לעשות לבעלה מלאכות של חיבה שהן הצעת המיטה, מזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו, באבלות הדבר מותר. מכאן למד הראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סימן ב) שאין צורך בשום הרחקה, ורק לישון ביחד במיטה אחת ראוי להחמיר משום: "לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב". הרמב"ן בתורת האדם (שער האבל – ענין האבלות) כתב, שאפילו בחיבוק ונישוק מותרים לשיטה זו, וסיים עליה "וכבר הורה זקן". נמצאנו למדים שלדעת הראב"ד והרמב"ן אין איסור בחיבוק ונישוק בשבעת ימי האבלות, ואף השולחן ערוך לא הביא איסור בדבר זה.

לעומת זאת רבינו ירוחם (נכ"ח ח"ב רלב.) כתב, שהיות ובגמרא הוזכר רק ההיתר של מלאכות החיבה, ראוי להחמיר בשאר הדברים שלא לעשותם, והביאו הבית יוסף (יו"ד סימן שפג), וכן פסק הרמ"א (שם סעיף א): "אבל חיבוק ונישוק יש להחמיר".

אך נראה שהיות ומדובר בחומרא בעלמא, שהמחבר לא הזכירה בפסקיו, ולדעת שניים מגדולי הראשונים הדבר מותר, על מנת לחשוש לשיטת ה"אגרות משה", במידה וניתן לתת זרע באמצעות חיבוק ונישוק, הדבר עדיף מנתינת זרע ביד, ובלבד שמכיר המורה הוראה בכך שמדובר בבני זוג יראי שמים שלא יגיעו לתשמיש ממש¹².

לסיכום:

זוג העובר טיפולי פוריות (בהיתר), הכוללים הכנה הורמונאלית של האישה לקראת הטיפול, ובזמן המיועד לטיפול עצמו נפטר ל"ע אחד מקרובי הבעל או האישה ניתן לסמוך על הפוסקים המתירים בשעת צורך גדול את ביצוע הטיפול. ונראה לענ"ד שמתן הזרע יהיה שלא באמצעות תשמיש, אך אם אפשר שיהיה בצורה של חיבוק ונישוק ולא במתן זרע בידיים ממש, הדבר עדיף. הדבר נכון הן כאשר האישה אכלה והן כאשר הבעל אכל.

12. נראה שניתן לצרף לכך את הסברא, שבזמן של אבלות וצער, החשש שיצרים יתגבר עליהם ויגיעו לתשמיש הינו נמוך יותר מאשר בדרך כלל.

ד. טבילה בימי אבלות

אך יש לדון עוד במקרה בו האישה לא הספיקה לטבול לטהרתה לפני ימי אבלה, האם עדיף שתטבול לפני הטיפול, או שהיות ואבל אסור ברחיצה, עדיף שלא תטבול.

והנה, יש לדון ראשית כל באיסור רחיצה וטבילה בימי האבלות. הטור ביו"ד (סימן שפא) הביא מחלוקת גאונים וראשונים האם ניתן לטבול בימי האבלות, ודן בין היתר בשאלה האם טבילה בזמנה מצווה, וכן בעצם העובדה שהיום בכל מקרה נידה אינה טובלת בזמנה משום חומרא דר' זירא. התוספות (ביצה יח ע"ב ד"ה כל חייבי) גם כן דנו בשאלה זו, והסיקו שגם לשיטה שטבילה בזמנה אינה מצווה ניתן לטבול בתשעה באב ויום הכיפורים (האסורים ברחצה), אך מסיימים:

"ועוד אומר ר"י דבזמן הזה אין טובלין לא ביוה"כ ולא בט' באב, דדוקא הם שהיו עוסקין בטהרות היה צריך לטבול מיד כדי שלא יטמאו הטהרות, אבל השתא דהטבילה אינה באה אלא לטהרה לבעלה, יכולה היא לרחוץ ולחוף ערב יוה"כ כדי שתסרוק שערה, וחופפת מעט למוצאי יום הכפורים, משום דצריך חפיפה סמוך לטבילה וכן בט' באב, דהא אפי' תטבול ביום הכפורים ובט' באב אסורה לבעלה".

זאת אומרת, שלמעשה אין כל היתר לטבול בימינו בזמנים האסורים ברחצה, מכיוון שבכל מקרה יש איסור תשמיש וממילא מדובר ברחצה שלא לצורך.

ויש לדון בנידון דידן, בו מדובר ברחצה לצורך, שכן כפי שראינו לעיל, הפוסקים דנו בשאלת היתר הזרעה לפני טבילה מצד חשש בן הנידה ופגימה בהיווצרות וולד שלא בעת טהרה, יש אוסרים ויש מתירים, ועל כל פנים גם המתירים שם דנו בשאלה האם ראוי שהאישה תטבול להוציאה מידי נידה דאורייתא (וכמובן שהטבילה לא תתיר כלום מצד האיסורים שבינו לבינה), יש אומרים שיש לעשות כן (שו"ת מנחת יצחק שם), ויש אומרים שאין לעשות כן מחמת שעלולים להיכשל ולחשוב שמותרים באיסורי הנידה (שו"ת אגרות משה ושו"ת יביע אומר שם).

והנה, האומרים שאין לטבול חששו שם מצד היתר אישה לבעלה אף שלא עברו עדיין ז' נקיים, אך בנידון דידן איסור התשמיש הוא מצד האבלות ולא תלוי בשאלת הטבילה, מה שאין כן באיסור נידה שתלוי בטבילה, מה שיכול להטעות ולהכשיל את האנשים, ולא נראה שיחשבו שהטבילה מתירה את איסור האבלות, שכן אין קשר בין הדברים. לכן נראה שכאן כו"ע יודו, שאם יש מקום להתיר את הטבילה מצד איסור הרחצה, אין לחשוש שיכשלו באיסור תשמיש בימי האבלות.

ואמנם מצאנו, שכאשר הבעל אבל, והגיע זמן טבילתה של האישה, יש מי שמחמיר בדבר שלא תטבול, מחשש שמא הדבר יגרום לבעל לבוא על אשתו, הוא המהר"ם שיק (י"ד סימנים שס"ד-שס"ה), אך בשו"ת אבן השהם ומאירת עיניים (סוף סימן י"ד) כתב בפשיטות שמותר לאישה לטבול בכהאי גוונא כיוון שהאבל מותר בקריבות, והביאו הפת"ש בסימן קצ"ז (ס"ק ח) ¹³. ועל כל פנים בנידון דידן, נראה שיש מקום לצרף את דעת הפוסקים שלא חששו לכך בכל אבילות, לפוסקים הסוברים (לעיל), שאפילו כשמגיע זמן ההזרעה בתוך שבעה נקיים עדיף לטבול קודם.

ולכאורה נראה, שהיות וכאן הטבילה הינה לצורך, יש לעשות כן, על מנת להסיר לזות שפתיים מהולד, שיש אומרים שיש כאן גם פגם, וכפי שכתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן צז):

"ודע והבן כי לענ"ד עוד חלק רביעי בהרחקת הנדה שנשתדל שלא תהי' יצירת הולד וקליטת הזרע בימי זוב טומאתה עד שתטבול כי כבר ארז"ל במ"ת ומ"ר פ' תזריע כי נגעי אדם וכל מיני מחלות באים מזה שהולד הי' נקלט בזמן שהאם לא מוטהרה כי עצם קליטת הזרע אז הוא דבר הפוגם את הולד גם אם אין שם ביאת עבירה... והאיך משכחת שיהי' קליטת הזרע בלי עצם עבירה דעריות, הנה משכחת בדרך ההזרעה המלאכותית שלפעמים אחרי שאילת חכם אנו מתירים לחשוכי בנים להזריע מזרע הבעל... ואז השאלה אם מותר להזריק זה בימי טומאתה כיון שאין כאן נגיעת איסור מצד הבעל, לזה בא הגאון מהרש"ם ח"ג סו"ס רס"ח וכ' דאינו מסכים לעשות מעשה זאת של רפואה רק בימי טהרתה ולא כ' טעם לזה, אבל הטעם כאמור דנהי שפגימת ביאה ליתא אבל פגימת זרע קודש איכא".

ואף שכאמור לעיל האגרות משה (שם) לא חשש לזה כלל, הרי מצאנו שהפוסקים דנו בזה, ויש שחששו לכך, ואם כן במקום בו יש אומרים שגם בעלמא אין לחוש למכשול, והטבילה מוציאתה גם מידי נידה דרבנן ולא רק מידי נידה דאורייתא, יתכן והדבר יותר, מה עוד שכפי שראינו לעיל יש עדיפות למתן זרע באמצעות חיבוק ונישוק, דווקא על מנת לחשוש לשיטת האגרות משה, ואת זה ניתן לעשות רק לאחר טבילה.

לכן יש לדון האם למעשה ניתן להתיר רחיצה לצורך בשבעת ימי האבילות.

13. ואמנם הפת"ש שם נחלק עליו, אבל מצד שההיתר היה לטבול בליל שבת של סוף שבעת ימי האבילות, למרות שאסורה לבעלה ולא נהגו בכהאי גוונא לטבול בליל שבת, שאם לא נתיר לה תהיה אסורה לטבול גם במוצ"ש, ועל כך נחלק עליו, אבל על עצם ההיתר לאישה לטבול בימי אבילות של בעלה לא נחלק עליו, ואמנם היה מקום לחלק בין בעל אבל שאין יצרו תוקפו לאישה אבילה שיש חשש שיצרו של בעלה יתקוף עליו, אך המהר"ם שיק בתשובתו הנ"ל כתב שלדעת המתירים אין מקום לחלק בכך.

הנה, על פסיקת השו"ע (יו"ד סימן שפא סעיף ה) שאין לאישה נידה לטבול בשבעת ימי האבלות, הוסיף הרמ"א: "הגה: וכל שכן שאינה רוחצת ללבוש לבנים", ואך ברחיצה לאחר השבעה תוך השלושים, שאסורה רק מכוח מנהג בעלמא ולא מעיקר הדין, הסכים להתיר לצורך הפסק הטהרה, וגם זה בשינוי.

מדברי הרמ"א משמע שאין לאישה להפסיק בטהרה בתוך שבעת ימי האבלות, כיוון שאסורה ברחיצה. על כך מקשה הט"ז (שם ס"ק ב):
 "והוא תימה דהא לאו רחיצה של תענוג היא ואמאי אסורה והא דאסור רחיצה של טבילה היינו שהיא ללא צורך כיון שאסורה בתשמיש אבל רחיצה של ליבון אמאי אסורה?"

כלומר היות ומדובר ברחיצה לצורך שאינה לשם תענוג, מדוע יהיה אסור הדבר, הרי טבילה נאסרה רק משום שאין בה צורך, שכן האישה ממילא אסורה לבעלה, אבל בהפסק הטהרה יש צורך, שכן בסוף הז' נקיים תהיה כבר לאחר ימי האבלות?

לכן ממשיך הט"ז ואומר:

"ועל כל פנים נ"ל דגם רמ"א לא נתכוין כאן לדחות לבישת הליבון לגמרי עד אחר ז' דזה פשיטא שאינו, שהרי אפשר לה ללבוש ליבון בלא רחיצה לגמרי, כמ"ש בירורה דעה ס' קצ"ו סעיף ג' בהג"ה דאפילו לא רחצה רק פניה של מטה סגי, ובשעת הדחק סגי אפילו בלא רחיצה כלל רק שהחלוק נקי כו', ולמה נדחה כאן בחנם לבישת הליבון? אלא ודאי שלא נתכוין רמ"א לדחות לבישת הליבון כלל, אלא הרחיצה לחדוד הוא דאסור... והמחמיר בזה לדחות לבישת הליבון לגמרי הוא מן המתמיהים".

זאת אומרת שאין הכי נמי, והסיבה שאסור לרחוץ לצורך ההפסק הינה שבשעת הדחק ניתן לעשות הפסק גם ללא רחיצה, ואם כן אין סיבה להתיר את הרחיצה, אך אם היה זה מעכב, היה ניתן לרחוץ לצורך כך.

נראה מכך שבנידון דידן, בו יש צורך בטבילה הן לעניין הפוסקים החוששים לבן הנידה גם באופן זה, והן לצורך מתן הזרע שיהיה בצורה של חיבוק ונישוק ולא בידיים ממש, יהיה מקום להתיר את הטבילה.

מקרה מפורש בו הותרה רחיצה בז' נקיים לצורך, הינו מקרה בו אישה הייתה אמורה לסיים את שבעת ימי האבילות בשבת ולטבול במוצאי שבת, ולכתחילה צריכה לעשות את החפיפה שלפני הטבילה כבר ביום שישי.

בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ח) דן במקרה זו והשיב:

"ולכאורה היה נראה בעיני היתר גמור ממש כביעתא בכוחתא, דמהי תיתי לאסור דהא כבר העיד רמ"א בסי' קצ"ט שאם חל טבילתה במוצאי שבת שמנהג יפה שתרחץ היטב בערב שבת ובמוצאי שבת תחזור ותסרוק מעט. ואי משום שצריכה לסרוק שער ראשה יפה ולחוף כל גופה ולשטוף במים חמין

בשעת חפיפה, ואיך תעשה דברים כאלו בימי אבלה? לדעתי אין בו נדנוד איסור כלל... ואי משום רחיצה הלא לאו רחיצה של תענוג הוא, ודבר זה נלמד מק"ו מרבן גמליאל שרחץ לילה ראשונה שמתה אשתו, משום דקסבר אנינות לילה מדרבנן ובמקום איסטניס לא גזרו, ק"ו רחיצה משום מצוה".

ממשיך הפנים מאירות ודן באיסור הטבילה בימי אבלה ובעניין הרחיצה לצורך ההפסק:

"ואף שנדה אסורה לטבול בימי אבלה, היינו משום כיון דאסורה בתשמיש, א"כ לא שרינן להו לטבול ולרחוץ, ואפילו לרחוץ וללבוש לבנים התיר הב"י, וכבר תמה הט"ז על רמ"א שלא הבין יפה דברי המהרי"ל, דלמה לנו לאסור רחיצה של ליבון, הא לאו רחיצה של תענוג הוא, וכתב בהדיא כדברי הא דאסור רחיצה של טבילה היינו שהוא ללא צורך כיון שאסורה בתשמיש...".

תשובה זו של הפנים מאירות הובאה להלכה בבאר היטב סימן קצט ס"ק יד, וכן משמע מדברי שו"ת "נודע ביהודה" (מהדו"ק יו"ד סימן צט), שכתב להקל בנידון שלו (של רחיצה בערב שבת שלפני תום שבעת ימי האבילות) גם ללא צורך טבילה, אבל מדבריו משמע שגם מסכים לפסק הפנים מאירות. על פי זה יש לומר שיש מקום להתיר את הטבילה גם בנידון דידן שהוא לצורך מצווה, וברחיצה לצורך לא גזרו חכמים כלל איסור בימי האבלות.

אמנם ב"פנים מאירות" שם הביא חכם אחד שרצה לאסור, וכן כתב בבית לחם יהודה (על גליון השו"ע יו"ד סימן שפה סעיף ה) שאין להתיר את הרחיצה, אך מבואר שם מדבריו שהסיבה היא שאין להתיר שתי קולות בטבילה – גם חפיפה בימי האבלות וגם הרחיקת החפיפה מהטבילה (וכמו שאין מתירים טבילה ביום השמיני בשבת בשעת הצורך מטעם שתי קולות), דבר שלא שייך בנידון דידן, ואם כן יש לומר שגם האוסרים יתירו.

לסיכום:

כאשר האישה לא הספיקה לטבול קודם שקרה מקרה האבל ל"ע, אם הבעל אבל, יש אומרים שלא לטבול. אך הלכה למעשה תלך לטבול (גם ללא טיפולי פוריות). כאשר האישה אבלה לא תלך לטבול, אך לצורך טיפולי פוריות, עדיף שתלך לטבול בתום שבעת הנקיים קודם הטיפול, על מנת שהזרע יכנס בטהרה, וכן שיהיה ניתן לתיתו בדרך של חיבוק ונישוק ולא בידיים, וממילא טבילה זו תחשב כרחצה לצורך מצווה המותרת בשבעת ימי האבלות.

טיפול פוריות לאבל היושב שבעה – נספח תשובות

ראשי פרקים:

- א. שאלת הרב מנחם בורשטין
- ב. תשובת הרב שמאי קהת גרוס הכהן
- ג. תשובת הרב שלמה דיכובסקי
- ד. תשובת הרב יצחק זילברשטיין
- ה. תשובת הרב דב ליאור
- ו. תשובת הרב מאיר ניסים מזוז
- ז. תשובת הרב אביגדר נבנצל
- ח. תשובת הראשון לציון הרב שלמה משה עמאר

א. שאלת הרב מנחם בורשטין

לבית ההוראה של המכון הגיעה שאלה בעניין בני זוג אשר קיבלו היתר לטיפול פוריות (מסוג ההזרעה או ההפריה) ובו הם נדרשים להביא זרע הבעל למעבדת הפוריות ביום הביוץ המשוער, כמובן הדבר נעשה בזמן טהרת האישה, ולצורך נתינת הזרע הם משמשים עם קונדום מיוחד ("כיס") ובו נקב כחודו של מחט.

דא עקא, ור"ל אחד מבני הזוג יושב באבלות (יום שני ואילך) האם יכולים לשמש כנ"ל?

האם בכה"ג עדיף שהבעל ייתן זרעו ללא תשמיש?

האם יש נפק"מ אם הבעל אבל או האישה?

ומה יהיה הדין כנ"ל כאשר היום המתאים (מבחינת הביוץ) הוא תשעה

באב?

יש לציין, שלפני טיפול כזה עוברת האישה הכנה הורמונאלית שגורמת לביוץ מרובה ביציות, ואם לא יעשו טיפול כלל, נראה שאפשר להחשיבו כהפסד מרובה.

ב. תשובת הרב שמאי קהת גרוס הכהן

לגבי לשמש בימי אבלות, השיב הרב: אסור

לגבי שהבעל ייתן זרע ללא תשמיש, השיב הרב: אסור, דזה הוי בכלל

תשמיש עי' יומא פ"ח ע"א והוא שבע, וברש"י ד"ה תדע.

ולגבי האם יש נפק"מ מי האבל, השיב הרב: אין נפק"מ דמשום הפסד

מרובה, אין מתירין הו"ל.

ולגבי אם הביוץ ביום תשעה באב, השיב הרב: כנ"ל

ולגבי מה שכתבו שיכול להיות הפסד מרובה עקב ההכנה ההורמונאלית, השיב הרב: עכ"ז א"א להתיר ומן השמים ירחמו.

ג. תשובת הרב שלמה דיכובסקי

לדעתי ניתן להקל בשעת הדחק, בתשמיש לאחר ג' ימי אבלות. בתשעה באב – יום אחד בלבד – אפשר למצוא פתרון במוצאי אותו יום.

ד. תשובת הרב יצחק זילברשטיין

דבר אשה שהכינוה למעבדת הפוריות ואחד מבני הזוג נהיה אבל, ואסור בתשמיש. אין אני רואה היתר. ושהבעל ייתן זרעו ללא תשמיש לדעת מו"ח הגרי"ש אלישיב שליט"א יש בזה איסור תורה של לא תנאף וכמאמר חז"ל לא תנאף ביד.

כמו כן אינני רואה דרך להתיר לשמש בט"ב למרות הצער הרב. וגם לא בין השמשות כמבואר בסימן תנ"ג א' ואין לנו אלא להרבות בתפילה להשי"ת שיפקדם בזרעא חייא וקיימא לחודש הבא.

ה. תשובת הרב דב ליאור

אדש"ה כיאות.

קבלתי את שאלתו אודות זוג שצריך לעשות הפריה מסוג הזרעה או הפריה חוץ גופית, והאם בימי אבלות. השאלה היא האם יהיה מותר שהוא יוציא זרע בלי חיי אישות, או שנתיר חיי אישות בימי אבלות.

תשובה: לענ"ד נראה שהיות ולפי הדין אין חיוב בכלל לעשות פעולה כזאת, דיני התורה ניתנו לנו על פי חוקי הטבע (ע' שו"ת אבני חפץ ס' מ"א) ולכן איני רואה היתר הלכתי לדחות טיפול של הוצאת זרע לצורך הטיפול הזה או להתיר לשמש עם קונדום מחורר כפי שנוהגים או להתיר בתשעה באב לדחות איסורים לצורך הפריה למרות שזה נושא חשוב אבל אינו חיוב גברא.

לסיכום איני רואה מקום להתיר דבר שכזה.

ו. תשובת הרב מאיר ניסים מאזוז

זו שאלה חמורה.

לתת זרעו ללא תשמיש גובל באיסור דאורייתא.

אבלות מיום שני ואילך מדרבנן.

נראה שאיסור תשה"מ באבלות עיקרו על הבעל כי האשה קרקע עולם היא כמ"ש בסנהדרין.
 לכן אם הבעל אבל ידחו לחודש הבא (ואם יש צורך גדול, הכל כפי עיני המורה).
 ואם האשה אבלה אפשר להתיר.
 ולגבי תשעה באב – יש לסדר מתחילה שלא יגיעו לזה. ועם לא עשו כן, ידחו לחודש הבא.

ז. תשובת הרב אביגדר נבנצל

ולגבי לשמש השיב הרב: כן, בגלל שעת הדחק.
 ולגבי השאלה האם עדיף שהבעל ייתן זרעו ללא תשמיש, השיב הרב: לא.
 ולגבי השאלה האם יש נפק"מ אם הבעל אבל או האשה השיב הרב: אם הבעל אבל חמיר טפי, אבל עדיין יש להקל בגלל שעה"ד.
 ולגבי תשעה באב השיב הרב: זה אפשר לדעת מראש מתי יחול ט' באב, ולעשות הטיפול במוקדם בזמן אחר בשנה.

ח. תשובת הראשל"צ הרב שלמה משה עמאר

בפשטות נראה שאין להתיר, שלא מצאנו בזה היתר של הפסד מרובה, וממה שאמרו בריש כתובות, שאם מת אביו של חתן, או אמה של הכלה, שמכניסין המת לחדר, והחתן וכלה לחופה, ואחרי זה קוברים המת, ונוהגין ז' ימי המשתה, ואח"כ שבעת ימי אבלות, התם היינו טעמא, דעדיין לא חלו עליהם אבלות שעדיין לא קברו המת, אבל אחר הקבורה שכבר חל עליהם דין אבלות, אסור לעשות החופה. ואפילו שמדובר בהפסד מרובה, שטבחם טבוח ויינם מזוג, לא התירו, ולא התחשבו בהפסד הגדול ההוא. וה"נ בנידון זה שכבר חלה עליו אבלות, אין מקום להקל בזה, וידחו הענין, ובעהית"ש, יזכו בפעם הבאה לבנים זכרים ז"ק של קיימא בכריאות ורו"נ וחיים עד העולם.